

हिन्दी विधि (द्वितीय)

श्रीमद् विष्णु

१

श्रीगणेशाय नमः - प्रथमं क्षेपदीक्षाविधिः - प्रथमं
 प्रवेष्टुं मन्त्रं संस्कृतं सुमूर्तं के इत्युक्तत्वात् दशसंस्कारा
 बाह्यं तदुक्तं शास्त्रात् तिलके जलनं जीवनं पश्चात्ताडनं
 बोधनं तथा - प्रथमं विष्णोर्विष्णोः करणं व्यापने सुधीः १
 सां दीपनं पुनर्दिशेतामन्त्रं संस्क्रियामि - प्रथमं प्रथमः श्री
 दिदेशकालोऽस्मात्वा - प्रमुक्तगोत्रः देवदत्तादिशस्त्री - प्रमुक्तदेव
 मुक्तमन्त्रस्य चिन्तादिपञ्चाशद्दोषाणां तथेदं संस्कारा नहं करो
 कल्प्यशुभं निमातृकां लिखेत् यथा सुवर्णादिषु दौर्गुण्यं
 भिमुखं त्रिकोणं कृत्वा त्रिभ्योऽपि कोणोभ्यो मध्ये कृताभिः षट्षट् रेखा
 मध्ये स्कोनपञ्चाशत् त्रिकोणा कोष्ठा जायन्ते तत्र शानादिपञ्चमको
 लिखितवान् त्रिमातृकादेवीं समावाह्य चन्दनादिभिः षोडशोपचारैः संपू
 तं मातृकां जपित्वा देयमन्त्रस्यैकैकमक्षरं मातृकां हुत उद्धृत्य भूर्धृपत्रा
 ज्ञातं मन्त्रं पञ्चमं क्रमेण जनयेत् तदुक्तं शास्त्रात् तिलके मन्त्राणां मातृका
 मध्यादुक्ता राजन

१

नैस्मृतं इति जननम् अथ जीवनमाह तत्र प्रागुक्तस्य मन्त्रस्यैकैकमक्षरं प्रणवान्तरितं कृत्वा अष्टौ
 त्रयशतं जपेत् यथाशमायनम् इति मन्त्रस्य जपप्रकारः तैः राकेः स्मार्त्तं यतिः न तैः सः स न सर्वत्रोन्नेयम्
 उक्तं तत्रैव प्रणवान्तरिता कृत्वा मन्त्रवर्णीन जपे सुधीः सतः जीवनमित्याहुर्मन्त्रतंत्रविशारदाः १
 इति जीवनम् २ अथ ताडनमाह तत्र भूर्पयत्रे कुंकुमादिद्रव्यैस्तं मन्त्रं विलिख्य चन्दनमिश्रितजले
 नयमिति वायुबीजमुच्चरन्त्यक्षरं शतशतवारं ताडयेत् तदुक्तं ज्योतीर्षी तंत्रे मन्त्रवर्णीन्समाहित्व
 ताडयेत् चन्दनांभसा प्रत्येकं वायुबीजेन पूर्ववत् ताडनं मतम् १ इति ताडनम् ३ अथ बोधनमाह तत्र
 प्राग्बोधिं मन्त्रं विलिख्य तन्मन्त्राक्षरसंख्यातानि करवीरपुष्पाशपादायरमिति वन्निबीजमुच्चरन्
 अक्षरं तैः पुष्पैः शतशतवारं हन्यात् तदुक्तं विलिख्य मन्त्रवर्णींस्तु प्रत्येकं करवीरजैः तन्मन्त्रवर्णी
 संख्याकैर्हन्याद्रेण बोधनम् १ इति बोधनम् अथ अभिषेकमाह तत्र पूर्वोक्ते कुंकुमादिभिरष्ट
 लं कमलं विलिख्य तन्मन्त्रिकापां कुंकुमादिद्रव्यैर्मालतीकलिकाभिस्तन्मन्त्राक्षरसंख्याभिरेकै
 कपाकलिकयैकमेकमन्त्राक्षरं विलिख्य तन्मन्त्राक्षरसंख्याकान् श्वत्थपल्लवावा नीयते मेवमन्त्र
 मुख्यं प्रमुकमन्त्रमभिषिंचामिनम इत्यभिषेकसुगन्धिजले नैकैकपल्लवेनाष्टौ त्रयशतवारं कुर

दी०

२

प्यात् नदुक्तं पिङ्गलामते मालतीकलिकाभिस्तु न्यस्याशुं करिकोपरि प्रश्वत्थपल्लवैः शुद्धस्तम्भ
 आक्षरसंज्ञितैः अभिवेकं प्रकुर्येत स्वतन्त्रविहितं यथा इत्यभिवेकः ५ प्रथमविमलीकरणमाह
 प्रथमस्वभूषाधारेव किमण्डले ॐ होमिति ज्योतिर्मंत्रं संचिंत्य तद्द्रुतं संस्कर्तव्यमंत्रं विभाज्य ज्यो
 तिर्मंत्रस्य तेजसा संस्कर्तव्यमंत्रं गमाणावकारमेकमाधीयं मूलत्रयं ध्यायेत् तदुक्तं तत्रान्तरे संचिंत्य
 मनसा मंत्रं सुषुम्णा मूलमभ्यतः सहजातं कामारब्धं ज्योतिरूपेण निर्द्देहं मंत्रं मूलवर्णमंत्रं
 ततोऽसौ निर्मलो भवेत् इति विमलीकरणं ६ अथाध्यायनमाह तत्र प्राग्बन्धीषा होरेयमंत्रं कुं
 कुमादिभिर्विलिख्य ताम्रादिपात्रे कर्पूरादिवासितं शुद्धजलमापृष्य विलिखितमंत्रं गौवाद्योत
 रशतवारं ममि संभते नैवमंत्रेण तज्जले विंदुभिः कुशैः प्रत्यक्षरं त्रिस्त्रिः प्रोक्ष्य मेत् तदुक्तं शारदाया
 म् कुशोदके जजपेन प्रत्यक्षं प्रोक्ष्य मन्त्रोः तैजसं चैराविधिवदेत दाप्यापन्नं मतम् इति आप्याय
 नम् ७ प्रथमं तर्पणम् तत्र ताम्रादिपात्रे प्राग्बन्धनं च विलिख्य पात्रान्तरे कर्पूरादिवासितं शुद्ध
 जलमाजीयत मेवमन्त्रं पठन् नो अमुकमन्त्रं तर्पयामि नम इत्यष्टौ त्रशतवारं लिखितम् ८

२

अस्योपपद्ये जलिदानेन तर्पयेत् न दुक्तं गौतमीतन्त्रे मन्त्रेण वारिणा पात्रे तर्प्येण तर्प्येण स्मृतम् म
 धुना शक्तिमन्त्रेषु वैष्णवे वेन्दुमञ्जलेः १ शेषे वेद्यं तेन दुग्धेन तर्प्येण सप्तगौरितम् इति तर्प्येणाम् ८९
 अथ दीपनमाह ॐ ह्रीं श्रीसिति वीजान्ते साध्यं मन्त्रं कृत्वा षोडशतवारं जपेदिति शास्त्राद्याम् ता
 रमाचारमायो गोमना दीपनमुच्यते यदा ॐ ह्रीं श्रीमिति वीजान्यादौ कृत्वा मन्त्रं जपेत्स प्रथमं मित्या
 चार्षाः इति दीपनम् २ अथ गोपनमाह जप्यमानस्य मन्त्रस्य गोपनं त्वप्रकाशनमिति गोपनम् १०
 इति दश संस्कारान्विधाय समूहते पूर्वमुपैषितः कृतनित्यत्रिपः स्वस्तिवाचनपूर्वकं सकल्पं कुर्यात्
 यथा ॐ प्रवेहेत्यादि प्रमुक्तगोत्रः श्री प्रमुक्ते देवस्य ममाधर्मो धैर्यममोक्षप्राप्तिकामो प्रमुक्ते देव
 ताया प्रमुक्तमन्त्रदीक्षामहं करिष्ये इति संकल्प्य यथा क्लृप्तं लक्षणं गुरुं वरगुणात् साधुभावनात्ता
 साध्वहमास इति अर्च्यं धिष्यामो भवन्तम् ॐ अर्च्यं ततो गन्धपुष्पवस्त्रालंकारादिभिः गुरु
 मभ्यर्च्य दक्षिणं जानु धृत्वा पठेत् ॐ प्रावेहेत्यादि देशकालौ स्मृत्वा प्रमुक्तगोत्रः श्री प्रमुक्त
 देवशर्मा प्रमुक्ते देवताया मत्कर्तृका प्रमुक्तमन्त्रदीक्षा कर्मणि प्रमुक्तगोत्रममुक्ते देवशर्मा रा
 मेभिः पाद्यादिभिरभ्यर्च्य गुरुत्वेन भवन्तमहं वरं ॐ वृतास्तेत्युत्तरं यथा विहितं कर्म कुरु य

दी० प
३

याज्ञानतः करवाणीतिवचनम् ततो गणेशादिपूजनं विधाय हेमादिरचितं कलशं षोडशद्वादशांगुलं
विस्तृतोन्नतं फटिप्रक्षाल्य चन्दनागुरकपर्पूरैर्धूपयित्वा त्रिगुणतन्तुना संवेष्ट्य तं कलशायनम्
इति शान्ध्यापुष्पाभ्यां संपूज्य विष्टराक्षतं नवरत्नोत्तमं प्रक्षिप्य प्रणावमुत्तरन् सर्वतोभद्रादिमण्ड
ले स्थापयेत् षोडशकलात्मने सूर्यमण्डलाय सम इति कलशे सूर्यमण्डलं संपूज्य प्रणावेन
शुद्धजलादिना कलशमापूर्य उंसोममण्डलाय षोडशकलात्मने नम इति सोममण्डलं तं संपूज्य
मूलेन मूर्तिप्रकल्पयथोक्तं पादे वतां ध्यात्वा मूलेनामुकदेवते इहागच्छ इहा तिष्ठ इह सन्निधे
हि इह सन्निरूप्य स्व इह सन्नुवा भवेत्पावाहनादिकं हुमित्यवगुह्य वमिति ध्येनुमुद्रयाऽमृती
कृत्य परमीकरणमुद्रया परमीकृत्य देवांगोष्ठे गन्ध्या सरूप सकलां करुणां विधाय प्राणाप्रतिष्ठां
कुर्यात् यथा ऽप्रांहीं न्रो सोहं ऽप्रमुकदेवतायाः प्राणा इह प्राणाः ऽप्रांहीं न्रो सोहं ऽप्रमुकदेवता
याः जीव इह स्थितः ऽप्रांहीं न्रो सोहं ऽप्रमुकदेवतायाः सर्वेन्द्रियाणि इह स्थितानि ऽप्रांहीं न्रो सोहं
ऽप्रमुकदेवतायाः सर्वेन्द्रियाणि वाङ्मनसस्त्वक् चक्षुः श्रोत्रधारा प्राणा इहा गता सुखं चिरं
तिष्ठन्तु स्वाहा इति प्राणाप्रतिष्ठा कृत्वा मूलेन षोडशोपचारैः पूजयेत् यथा मूलं श्रीः प्रमुकदेव

शेखर
३

ते स्वागतं हस्तद्वयाधोमुखेन १ मूलं इदमासनं श्री-प्रभुकदेवतायै नमः २ मूलं इदं पाद्यं श्री-प्रभुकदेवता
 यै नमः ३ मूलमिदमर्घ्यं श्री-प्रभुकदेवतायै स्मरु ४ मूलं इदमाचमनीयं श्री-प्रभुकदेवतायै स्वध्या ५ मू
 लं मधुपर्कं पुनराचमनीयं वस्त्रगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यताबूलनपाद्यावरणापूजां तत्कृत्वा षोडश
 तं जपित्वा गुह्यातिगुह्यं गोप्तात्वं गृहगणास्माकं तं जपम् सिद्धिर्भवतु मे देव त्वत्प्रसादान्महेस्वर इति ते
 जोरुपं फलं देवतायै निवेद्य तन्त्रोक्तं शीत्याकुण्डस्थगिडले वा ऽग्निस्थापनादिकं विधाय स्वाहान्जम्
 लेनाज्यैः पञ्चविंशतिहृत्वांगारवरणादेवेभ्यस्त्वेकाहृतो हत्वा वन्दिस्व स्थाने देवीं पीठेन येत् ततः
 शिष्यं स्वतंत्रं कृतं वेद्यामुपवेश्य कलशमुखस्थानं पल्लवान् शिष्यशिरसि निधाय मूलमन्त्रेणाष्टौ
 तशताभिमान्त्रितैः शान्तिकुम्भजले रभिषिंचेत् अथ हस्तशिष्यशिरसि धृत्वा षोडशतं देयम्
 अञ्जयेत् ततो जपान्नहस्तेन जलं गृहीत्वा प्रभुकमन्त्रं ते हृदयमिति शिष्यहस्ते जलं दद्यात् ततो
 ददस्येति शिष्यो व्रूयात् ततः अघ्यादिपुत्रं मन्त्रं दक्षिणोक्तं त्रिः श्रावयेत् स्त्रीभूद्राणां वा
 मकरोसकृच्छयेत् तदुक्तं सद्रूपामले त्रिवारं दक्षिणो वामे चैव तथा सकृत् वियरीतम्

दी० ५
४

तो ज्ञेयं स्त्रीशूद्राणां व वामन इति ततः शिष्यो गुरुचरणोदरादवत् पतितस्तिष्ठेत् ततो गुरुः उतिष्ठ वत्स मुक्तो
 तिसम्पगा चरणो भव कीर्तिश्चोक्तिपुत्रा पूर्वलागे ग्यं सदा स्तुते इत्युत्थापयेत् ततः शिष्यः सकुशज
 लाभ्यादाय नैः अद्यैहेत्यादि प्रमुक्ते देवताया प्रमुकमंत्रस्य दीक्षा नहरा प्रतिष्ठार्थे दक्षिणामिदं सुवरीर
 जतं वायथानामगोत्राय गुरवे प्रमुकशस्मिन् गोत्रं मम हं संप्रदे शरीरमर्थे प्राणांश्च सर्वे तस्मै निवेदये
 त् ततः प्रभृतिकुर्वीत गुरोः प्रियमनन्यधीः १ पयदिष्ट तमं लोके गुरवे तस्मिन् निवेदयेत् स्वतन्त्रतन्त्रे
 गुरवे दक्षिणां दद्यात्प्रत्यक्षापशिवात्मने सर्वस्व वातदहं वातदहं वातदा जया नचेत्स चारिणी शक्तिः
 कथमत्र भविष्यति १ प्रत्येच्छ सर्वस्व दक्षिणां दद्याद्वा अदद्यात्प्रत्यस्व नीम भूमिं दत्तिकरी दद्या
 त्पुत्रपौत्रा जुगामिनीम् ततो मिष्टान्नपात्रादिना ब्राह्मणांस्तनोभ्यस्वपंभुंजीत गुरुं च भोजयेत्
 इत्याजन्कृता संक्षिप्त दीक्षा पद्धतिः समाप्ता आदयो मासि शुक्ले पक्षे तिथौ नवम्यां वलभदेरा
 त्नेरिव दीक्षा पद्धतिः संवत् १८३६ दुर्गायेनमः भगवत्येनमः शीतलायेनमः श्रीः श्रीः हेरम्ब